

Vrede is niet voorbij

I

24 februari 2022, de dag waarop Russische tanks de grens overstaken en Oekraïens grondgebied binnendrongen, zal altijd een historische datum blijven. Een tijdperk komt ten einde, het tijdperk dat de decennia van na de val van de Berlijnse Muur omvat, en een nieuw, onzeker, instabiel en onvoorspelbaar tijdperk vangt aan. Na de zogeheten Koude Oorlog, die vanwege de nucleaire dreiging nooit overging in een echt conflict, brak er een tijd aan die we nu vaak met ‘het einde van de geschiedenis’ aanduiden. Deze tijd zou, afgezien van enkele incidenten, niets dan een ononderbroken liberaal-democratische vooruitgang zien, slechts een finetuning van de orde die eind twintigste eeuw bereikt was.

Bij nader inzien, echter, waren de afgelopen decennia allesbehalve vreedzaam. Van de Golfoorlog tot de Joegoslavische conflicten, van de escalatie van terrorisme tot de rampzalige invallen in Afghanistan en Irak, om niet te spreken van de talloze binnenlandse gevechten en burgeroorlogen op alle continenten -- enige tijd leek een derde wereldoorlog uit te zullen breken.

Maar wat er in Oekraïne gebeurt is zonder twijfel iets nieuws, ook als het deels oude, zelfs primitieve en archaische kenmerken vertoont. De grote Europese droom van een duurzame en stabiele vrede volgend op de verwoestende oorlogen en de misdaden van de twintigste eeuw, is uiteengespat. Daarin ligt de grote, vreselijke desillusie, de ontgoocheling van vandaag de dag, die voor Europese burgers een diep en nog lang niet verwerkt trauma is. In deze situatie zou het bijna voor de hand liggen om te geloven dat vrede nu meer dan ooit wensdenken is, een naïef streven van schone en onwetende zielen, hooguit aanvaardbaar als een tijdelijke herleving van moraliteit boven politiek. Maar is dat werkelijk zo?

II

De oorlog tussen Rusland en Oekraïne heeft veel kanten, die het conflict moeilijk te analyseren maken. Ten eerste is het een loopgravenoorlog, waarin vechten van man tegen man soms onvermijdelijk is. Daarom lijkt het erg op de Eerste Wereldoorlog. Ten tweede worden burgers er direct bij betrokken, hulpeloze slachtoffers, gewond of gedood bij stations, in theaters, op straat, in hun huizen. Dit maakt deel uit van de lange nasleep van twintigste-eeuws geweld, waarvan men dacht dat het in de Europese context voorgoed gestopt was. Ten derde kan het een burgeroorlog genoemd worden, niet alleen omdat het om naburige broedervolken gaat, die verwante talen spreken en eeuwen geschiedenis delen, maar ook omdat het binnendringt in gemengde families die, over de landsgrenzen heen, de uitdaging van een gemeenschappelijke bestemming waren aangegaan. Ten vierde is het een botsing tussen twee steeds virulentere nationalismen of vormen van nationaal-soeverein denken. Ten vijfde is het een imperialistische oorlog, want Poetins streven om Oekraïne te reduceren tot de rang van Klein-Rusland kunnen we niet negeren. Ten zesde is het in alle opzichten een botsing, die duidelijk al enige tijd dreigde, tussen de grootmachten de Verenigde Staten en China, die niet alleen om dominantie draait, maar ook om de configuratie van een nieuwe wereldorde. Ten slotte is het een potentiële nucleaire oorlog.

Het is van belang te benadrukken dat deze aspecten, die vaak door elkaar lopen en daarom niet altijd makkelijk te ontwarren zijn, deze Europese oorlog buitengewoon complex maken. Vandaar de

ontoereikendheid of eenzijdigheid van de tot dusver geboden analyses, of ze nu geopolitiek, filosofisch, economisch of militair van aard zijn.

III

In plaats van rekening te houden met die complexiteit, zoals zou moeten, ontstond er in de Amerikaanse en Europese media het narratief van een nieuwe botsing van beschavingen -- dit keer tussen Oost en West, tussen autocratie en democratie, tussen Kwaad en Goed. Ten gevolge van het nog dominante begrip van politiek en geschiedenis als bepaald door een leider, en nadat hij jarenlang overal door de entourage van westerse regeringen was verwelkomd, werd Poetin van de ene dag op de andere gedemoniseerd. Vaak wordt een heuse reductio ad Hitlerum toegepast door de Russische leider gelijk te stellen met de Führer. Dit wekt soms de indruk dat het huidige Europa als het Europa van 1938-1939 zou zijn, en dat alle democratische landen zich net als destijds zouden moeten inzetten voor een militaire alliantie, die nodig zou zijn om het nieuwe totalitarisme en het nieuwe totalitaire monster dat plotseling opdook aan de horizon een halt toe te roepen.

Volgens dit te simpele en overhaaste narratief begon het allemaal in de nacht van 23 op 24 februari 2022, plotseling en zonder een werkelijke reden; het motief alleen te vinden zou zijn in het hoofd van de gek, de waanzinnige leider, *Mad Vlad*. Dus weg met de complexiteit. Degenen die nog naar achterliggende redenen zoeken beginnen verdacht te worden, zorgen voor twijfels en zaaien verwarring. Misschien zijn het pacifisten, of verraders -- wat eigenlijk op hetzelfde neerkomt.

Na maanden van conflict overtuigt die versie echter niet meer -- ten minste in de Europese landen. De publieke opinie die steeds meer in beslag wordt genomen door de energiecrisis, de militaire escalatie en het spook van de atoombom, heeft ondanks dramme propaganda geprobeerd te putten uit een veelheid van bronnen om een idee te krijgen van de politiek-historische context van de oorlog. Vandaag de dag weten we preciezer dat het conflict teruggaat tot ten minste 2014, dat er meerdere en bijkomende oorzaken zijn en dat er meer landen bij betrokken zijn, niet alleen als het gaat om wapenleveranties. In dit panorama, dat zeker niet gereduceerd kan worden tot een kosmische botsing tussen Goede en Kwade krachten, heeft de NAVO, die voortdurend naar uitbreiding richting het Oosten streeft, beslist geen kleine rol gespeeld. Dat is nog een reden waarom het eindeloos herhaalde refrein 'er is een aanvaller en een aangevallene', als de enige sleutel waarmee men het conflict aanvankelijk trachtte te duiden, niet langer werkt.

IV

Wat er achter de grote woorden over een nieuwe botsing van beschavingen plaatsvindt, is niets anders dan een zelfopheffing van Europa, dat zichzelf, zijn herinnering, erfenis en taken loochent. Europa verstomt, overweldigd als het is door het oorlogsgeroffel van het Atlantische Westen, waarvoor het volledig lijkt te buigen. De kille figuur Ursula von der Leyen, dit vreemde, verwarrende personage dat af en toe op het toneel verschijnt om 'nieuwe sancties tegen Rusland' af te kondigen, is de belichaming van een vaal en mat Europa dat op geen enkele manier in staat is de aangekondigde crisis het hoofd te bieden. Hoe is het mogelijk dat er sinds 2014 geen actie is ondernomen om het ergste te voorkomen, bijvoorbeeld door meteen te reageren op de annexatie van de Krim en een model voor een autonome regering in de Donbas voor te stellen? Hoe is het mogelijk dat in de maanden voorafgaand aan 24 februari 2022 er geen ruimte was om de inval met diplomatieke middelen te voorkomen? Hoe is het ten slotte mogelijk dat men bij voorbaat en roekeloos partij koos voor Oekraïne en op die manier de autoriteit en legitimiteit om te bemiddelen uit handen gaf? Een hele reeks van onvergeeflijke politieke fouten, waarvoor Europa in de nabije toekomst diegenen ter verantwoording zal moeten roepen die een rol speelden in de besluitvorming.

De zelfmoord van Europa is voor iedereen zichtbaar. De toekomst van de nieuwe generaties hangt ervan af. Plotseling wordt er niet meer gesproken over NextGenerationEU -- over onderwijs, cultuur, onderzoeksprojecten. Alleen wapens staan op de agenda. Sommigen juichen dat toe en loven een imaginaire 'verbondenheid' van Europa. Welke verbondenheid? Die van een Europa dat oorlog aansticht, met wapens in de hand? Bovendien, elk land voor zich? Duitsland loopt voorop met een ongekeerde herbewapening. Dit is beslist niet het Europa waarnaar we streefden. Velen van ons hadden vertrouwen in de vermogens van de Europese Unie die de druk van nationalistisch rechts weerstond, en zelfbewuster en vooral meer ondersteunend uit de pandemie leek te komen. Deze koersverlegging hadden we ons niet kunnen voorstellen.

In het Oude Continent is nu een kloof ontstaan langs de Russisch-Oekraïense grens, een afgrond waarin de droom van de voorstanders van Europa voorgoed dreigt te storten. De diepe breuklijn die Europa verdeelt en verwondt, is een vriend-vijandgrens in de zin van Carl Schmitt. Het is geen toeval dat er aan beide kanten een fel, bruut en verontrustend neonationalisme heerst. Patriottische banden worden verheerlijkt tegenover de Vijand, en iedereen die ze niet verdedigt is een verrader.

De breuklijn leidt tot de verwijdering van Rusland en werkt overal Russenhaat in de hand. Zelfs in landen als Duitsland en Italië die, los van het louter economische en energievraagstuk, nauwe en belangrijke cultureel-historische banden hadden met Rusland -- een bij nadere beschouwing sterk geëuropeaniseerd en pro-Europees land --, wordt het nu voorgesteld als een abnormaal, ongeciviliseerd en barbaars Aziatisch uitsteeksel.

In zijn hele geschiedenis was Rusland verscheurd tussen de verleiding dichter op te schuiven naar het westerse model, waarvan Peter de Grote de voorvechter was, en het verlangen om met een koppige slavofilie juist over te hellen naar het Oosten, zoals naar voren komt in het werk van Dostojevski. Tijdens de bolsjewistische revolutie overheerste openheid doordat de weg van internationalisme werd gevolgd. Terwijl Stalin -- zoals bekend -- van richting veranderde, werd het werkelijke keerpunt pas gemarkeerd door het einde van het Sovjetrijk. In die chaotische situatie herrees de nationalistische stroming uit de as waaronder het verborgen lag. Poetin is het product van dat nationalisme en van een gefnuikte verwesterlijking, hetgeen resulteerde in een hardvochtig kapitalisme, zonder regels en rechten, en een heersende rijke en gewetenloze oligarchie. Verder is de meerderheid uitgesloten van alle rechten. Maar aan wie komt een geïsoleerd, op zichzelf gericht en naar Aziatische horizonten teruggedreven Rusland ten goede? Zeker niet aan Europa.

In een sprekend beeld dat eerst bij Friedrich Nietzsche voorkomt, vervolgens met andere accenten is overgenomen door Paul Valéry en ten slotte door Jacques Derrida, verschijnt Europa als een kleine klip, een kaap, een schiereiland van het Aziatische continent. Niemand is ooit in staat geweest zijn oostgrens vast te stellen. Zo sprak Derrida, in een tekst die vandaag de dag bijna profetisch aandoet, van de *autre cap* om de geopolitieke en filosofische taak van het Oude Continent te benadrukken: *cap* om te verwijzen naar die rol als hoofd, brein, verstand van een groot lichaam, en *cap* om te wijzen op Europa als een licht, een kostbare parel. We vragen ons af waar dit Europa is gebleven.

v

Als Immanuel Kant nu zou leven, dan zou hij zijn Europa maar moeilijk herkennen. En hij zou nauwelijks kunnen geloven dat er zelfs onder politieke leiders en regeringshoofden mensen zijn die vrede een achterhaalde illusie noemen en oorlog als het enige middel zien om oorlogen te stoppen. Dat is precies het tegenovergestelde van wat hij schreef in zijn beroemde essay uit 1795, *Naar de eeuwige vrede (Zum ewigen Frieden)* -- bijna een geboortebewijs van de Europese Unie. We kunnen oorlog niet blijven zien als een onvermijdelijke remedie, een meer of minder bitter medicijn, want

zo redenerend riskeren we de 'vrede van de doden', Europa als een grote begraafplaats. Dat is Kants nachtmerrie, tot uitdrukking gebracht in de dubbelzinnige titel van zijn werk, een waarschuwing die in deze duistere en angstige dagen van toepassing is. De spiraal doorbreken waarin vrede wordt gezocht door oorlog voor te bereiden: zo luidt zijn aanwijzing. Het politieke vredesproject waarvoor de Europese Unie was opgericht dreigt echter te verdwijnen in de breuklijn die zich in het Oude Continent opende.

Uit de duizelingwekkende put van de twintigste eeuw, die voor altijd leek afgedicht, stak barbaarsheid haar kop weer op, zowel de barbaarsheid van degenen die tot oorlog aanzetten als van degenen die hem als een onvermijdelijk middel zien. Geweld is altijd direct: men gaat over tot de aanval, dient de klap toe, doodt. En degenen die hierin meegaan, raken er uiteindelijk op hun beurt in verwickeld. Als medeleven met hulpeloze slachtoffers dé drijfveer van ethiek is, moet je er daarom niettemin van afzien wreedheid te bewonderen en vijanden te haten.

VI

Een van de trauma's die de nieuwe oorlog in Oekraïne de afgelopen maanden in ons bestaan heeft gebracht, is de dreigende aanwezigheid van de dood. Alsof de shock van het coronavirus, met alle begrijpelijke angsten en legitieme zorgen al niet genoeg was. De ene zwarte zwaan na de andere, of beter gezegd, naast de ander -- pandemie, oorlog, recessie, hongersnood, droogte, klimaatverandering -- schetst een horizon met steeds grauwere en apocalyptischere tinten. Ten overstaan van dit scenario, dat zich dag na dag in zijn absolute onherroepelijkheid aandient, komt de levensdrift in opstand. Niet uit opportunisme of onverschilligheid, noch uit blinde eigenliefde of ongevoeligheid, maar omdat die drift, bij het besef van het enorme risico van deze oorlog, de willekeur ziet van de politieke keuzes die, terwijl ze vernietigend zijn en ingrijpende gevolgen hebben, worden uitgegeven voor steriele administratieve manoeuvres.

Waarom zouden we de dood accepteren als de onvermijdelijke oplossing van conflicten? Waarom zouden we ineens de ideologie van het offer overnemen die onze moeders en vaders ons leerden te wantrouwen? Waarom zouden we ineens de wegen van de beschaving verlaten om de mystiek van het heldendom te omarmen?

Behoeftte aan bloed om de aarde van het vaderland mee te bevoeien -- jonge lichamen van soldaten die haast nog tieners zijn, geworpen in de kaken van de oorlogsmachine. Russische jongens en Oekraïense jongens die in naam van de Natie gaan sterven. Hun lichamen vermorzeld tussen de platen van een -- wie weet Franse, Italiaanse of Duitse -- tank, of met andere lichamen in een anoniem massagraf geworpen. Ondertussen, ver van deze slachtpartij, roemen de leiders van de betreffende regeringen en machten de Overwinning die te vieren zal zijn na de slachting van jonge zielen, geofferd op het altaar van oud ijzer waarvan men af wilde. Dit is in feite hoe uitrustingen vernieuwd kunnen worden: door systematische herbewapening. Met een eufemisme heet dat 'afschrikking'. De arsenalen zijn alleen maar leeggehaald om de militaire uitgaven verder te verhogen, zoals in bijna alle Europese landen gebeurde. De wapenindustrie is dankbaar. Dit gebeurt allemaal terwijl de wereld met ongekende crises kampt. Het zou eindelijk eens duidelijk moeten zijn dat wapens alleen dienen om te doden en mensen te laten sterven. Waar zijn ze anders voor? Degenen die graan bewerken, er producten van maken, zij produceren consumptiegoederen -- of liever gezegd, levensmiddelen; degenen die wapens maken dragen bij aan vernietiging.

VII

Een politiek die de dood nodig heeft, die de dood als een noodzakelijke oplossing, als het enige middel poneert en vereist, is een necropolitiek. Ze buigt voor geweld, wreedheid, de wet van de

sterkste. Laten we vaststellen wie ‘op het slagveld’ zal overwinnen! En dat is degene die te midden van geweld en wreedheid de meeste lijken produceert. Deze politiek van de dood staat wapens toe die zoveel mogelijk mensen vernietigen. Ze steunt en propageert dat zelfs. Daarin bestaat het sturen van wapens. In dit kader vervagen de grenzen tussen verzet en zelfmoord, tussen vrijheid en martelaarschap. Moeten we deze slachting niet als een massale zelfmoord beschouwen? Een gruwelijk collectief martelaarschap in de 21^e eeuw, na de veroordeling van de daden van jihadisten? De dood is het exces, de laatste stap, daarna is er alleen nog het niets.

Technocratie was al een onwaarschijnlijk experiment, een opheffing van de politiek in een administratief bestuur dat bureaucratische financiële problemen moest oplossen. Nu ontdekken we de meer verborgen kant van die administratie, die zich ontpopte als een vorm van necropolitiek omdat ze de mogelijkheid van de dood als middel en uitweg ziet voor het onvoorziene probleem waarmee het conflict haar confronteert. Een politiek die zich eenmaal heeft prijsgegeven aan administratief bestuur bekrachtigt daarmee haar eigen verdere falen. Deze dubbele democratische nederlaag wordt gesymboliseerd door het sturen van wapens.

Een necropolitiek, die het recht claimt op moorden en het op hypocriete wijze laten vermoorden, creëert werelden van de dood, vormen van maatschappelijke co-existentie waarin geweld, overweldiging en arrogantie persoonlijke relaties bepalen en over de levens van individuen beslissen.

Een democratische politiek, in de eigenlijke zin van het woord, moeten we terugwinnen. We kunnen niet zoiets accepteren als ‘dit stelde nog niks voor, het ergste moet nog komen’. Terwijl de uitkomst van de oorlog onzeker is, weten we waartoe de destructieve wapenpolitiek kan leiden. De absurditeit waarin we nu al maanden leven, de wanverhouding tussen het beperkte conflict en de rampzalige gevolgen ervan, moet ons tot nadenken stemmen en doen oproepen deze necropolitieke aberratie, die al van voor de oorlog stamt, direct te stoppen. Niettegenstaande al het conformisme geloven we niet meer in met bloed bevelkte helden, noch in de stichtingsmythe van de aarde, de grote moeder die het offer van lichamen vraagt. Onze identiteit hangt niet af van die verschrikking, want ze krijgt vorm in verbinding, niet in contrast met anderen.

VIII

De oorlog wordt nu op vele manieren gevoerd: met drones en inlichtingen, informatie en gas, stroomuitval en massa's vluchtelingen. En dan hebben we het nog niet over de sancties die in veel gevallen als een boemerang werken en veel Europese volken bijna meer treffen dan de Russen. Dit leidde tot een ongekende energiecrisis en een economische crisis waarvan we nog maar de eerste gevolgen kunnen zien. Zichtbaar en onzichtbaar geweld gaan meer dan ooit samen in een explosief mengsel waarvan de repercussies moeilijk in te schatten zijn.

Het is evenwel mogelijk om ten minste drie gevolgen te voorzien. Ten eerste zal deze oorlog verduurd en tegen een zeer hoge prijs betaald worden door de armsten, degenen die het meest te lijden hebben onder de huidige crisis, de stijgende gasprijzen, gebrek aan werk, het dagelijks leven dat met de huidige lonen onmogelijk wordt. Conflicten zullen toenemen en heviger worden.

Ten tweede zal dit tot een verdere, serieuze desintegratie van Europa leiden, die nu al duidelijk zichtbaar is. De belangen van Polen zijn niet die van Italië, die van Finland zijn niet die van Spanje, enzovoort. In de ogen van de landen die de Europese Unie hebben gesticht lijken de landen van het oude Warschaupact ver weg en reddeloos verloren. En Duitsland, in plaats van de leiding te nemen, wat velen hadden verwacht en gehoopt, lijkt zich plotseling van de Europese Unie en zijn vroegere banden los te maken. Onder politieke wetenschappers en geopolitieke experts zijn er zelfs al die het oorspronkelijke project ter discussie stellen, alsof Europa slechts een grondeloze utopie was.

Het derde gevolg, niet minder ernstig dan de vorige twee, is de verzwakking van de democratie in de Europese landen en het ermee samengaande en zeer concrete gevaar van een politieke backlash, die rechtse en extreemrechtse nationalistische krachten in de regering zou brengen.

IX

Democratie is bijna vanzelfsprekend en onbevraagd geworden -- een tegenwoordig algemeen aanvaard idee, niet alleen binnen de grenzen van de westerse wereld. Maar tegelijk met haar schijnbare triomf is er een algemeen wantrouwen rond een leeg etiket gekropen. Kan democratie gereduceerd worden tot een electorale instelling? Hebben de mensen nog macht? Hoe hebben marktregels en veiligheidsbeleid het democratische ideaal aangetast en gefnuikt? En hoe beïnvloedt oorlog de democratie en de vrijheid van ideeën, bijvoorbeeld door het publieke debat te militariseren?

Democratie is conflict, discussie. Zij is daar waar alles voortdurend in het spel wordt gebracht. In die zin is democratie nooit af. Dat verklaart zowel haar kwetsbaarheid als de terugkerende verleidingen om haar te vernietigen, van binnenuit te ondermijnen. Hoe meer verhard en gemilitariseerd een democratie is, hoe meer ze verzwakt en geloofchend wordt.

Terwijl democratie een steeds vanzelfsprekender idee wordt, niet alleen binnen de grenzen van het Westen, lijkt het tegelijk leeg en gereduceerd te worden tot een etiket, tot slechts een nominale macht. Het volk, dat zou moeten heersen, voelt zich buitengesloten, verdrongen -- en daarom beziet het met wantrouwen een regime dat een instrument neigt te zijn van machten die in staat zijn zich te handhaven door de controle stevig in handen te houden.

Het punt is dat we de crisis van de democratie niet serieus kunnen nemen zonder tegelijk de algemene crisis van de politiek in ogenschouw te nemen, van een politiek die gereduceerd is tot de smalle ruimte van administratief bestuur, waar problemen snel en efficiënt opgelost zouden worden, maar waar bij nadere beschouwing stelselmatige aanpassing aan de wereld zoals die is de hoogste norm is. Jarenlang zijn de westerse democratieën diepgaand ondermijnd door het ontbreken van een alternatief voor het systeem -- het inmiddels notoire 'tina'-argument, *there is no alternative*.

In deze context kreeg het idee de overhand van een door experts en specialisten geleide technocratie, een soort epistocratie die, terwijl ze een nieuw wantrouwen in de politiek deed ontstaan, ook de democratie verder uitholde door de afstand van de burgers tot de publieke ruimte nog meer te vergroten. Het administratieve technocratische bestuur, dat in de huidige oorlog versterkt is, gaat uit van de gedachte dat elke tegenkracht een gevaar is voor de effectiviteit van de genomen maatregelen en dat die het handelen van de uitvoerende macht belemmert. Dan wordt duidelijk waarom dit de deur naar een autoritaire beweging open zet. Dat zien we vandaag de dag in Italië gebeuren met het technonationalisme van ultrarechts, dat enerzijds in lijn is met de technocratische logica en anderzijds de democratie van binnenuit uitholt en openlijk in diskrediet brengt.

Die reactie vindt plaats in patriottische termen namens een racistisch 'wij' dat zich verenigt in de verdediging van het land. De *demos* van de democratie, die noodzakelijkerwijs open is, is gereduceerd tot een *ethnos*, dat wil zeggen dat mensen geïnterpreteerd worden in verontrustende etnische termen. In feite is het onduidelijk waarom een gemeenschap bepaald zou moeten worden door genetische afkomst in plaats van door de participatie van burgers die hun rechten uitoefenen. Het verklaart de obsessie met identiteit en xenofobie, begrepen als angst voor alles wat vreemd en anders is, wat voor verandering en besmetting zou kunnen zorgen: migranten, feministen, zwarten, intellectuelen, enzovoort. Rancune en continue beschuldiging worden gecultiveerd en bieden een alibi voor neotribalistische driften en particularistische claims.

Wat daarmee bedreigd wordt, zijn de rechten -- sociale, politieke en burgerrechten. Te beginnen met de vrijheid van meningsuiting. Sinds haar opkomst is de moderne democratie nauw verbonden met een veelheid van individuele en collectieve waarborgen. Ze kan daarom een proces genoemd worden dat continu vragen stelt over wat rechtvaardig en onrechtvaardig, wettig en onwettig is. Democratie leeft van, en wordt sterker door strijd die, onder behoud van de bestaande rechten, opkomt voor nieuwe rechten die de eisen van de tijd weerspiegelen. Dat is de enige manier om die dynamiek open te houden die het begeeft als vrijheidsdodende voorwaarden, persoonlijke belangen en obsessies met identiteit worden opgedrongen.

Behalve dat het verschrikkelijke conflict in Oekraïne een enorm aantal slachtoffers en een humanitaire ramp tot gevolg heeft, raakt het ook diepgaand de burgermaatschappij in alle Europese landen. Denk alleen al aan de voortdurende ideeënoorlog, de constante militarisering van het publieke debat.

Democratie is vrijheid van meningsuiting -- van het Athene van Pericles, van het Amsterdam van Spinoza. Die waarde heeft de beste westerse traditie ons bijgebracht. En vrijheid van meningsuiting gaat nauw samen met twijfel, discussie, het uitoefenen van kritiek. Daarom moet democratie niet geëxporteerd worden met oorlogen, noch met geweld verdedigd worden. Daarmee zouden we haar onderschatten. Democratische waarden bevestigen zichzelf, op democratische wijze, door middel van een open dialoog. Daarom oefenen ze ondanks alles een grote aantrekkingskracht uit.

De toekomst van Kyiv en het Oekraïense volk ligt ons nauw aan het hart. Daarom kijken we elke dag machteloos en verbijsterd terwijl de vuurregen neervalt op de vele slachtoffers van een conflict dat op ons drukt en ons verdeelt, omdat we ons verantwoordelijk voelen. Tegelijkertijd laat het lot van de democratie ons niet koud -- niet alleen in Rusland, maar ook in Oekraïne, waar de oorlog niet alleen het parlementaire stelsel ernstig dreigt aan te tasten, maar ook op de vrijheid van meningsuiting drukt. Het zou een verschrikkelijke paradox zijn als het Westen, in naam van democratie, een oorlog voerde door de vernietiging van de democratische kiemen die in Oekraïne aan het ontspruiten waren te steunen, of mogelijk bij te dragen aan de uitholling van de Europese democratieën.

X

Het is vandaag de dag heel moeilijk om voor diegenen te spreken die de logica van de oorlog afwijzen, dat wil zeggen het partij kiezen, de militarisering van het denken. Het is heel moeilijk om voor diegenen te spreken die pacifist zijn en -- zeer realistisch -- geloven dat vreedzaam onderhandelen de enige oplossing is.

De strijdende partijen ter discussie stellen betekent niet afstandelijke onverschilligheid, noch is het een weggijken. Pacifisten geloven in het woord voorbij de fronten, en dus in de mogelijkheid om geweld, dat altijd brute directheid is, te overstijgen.

Vrede is noch verraad, noch naïviteit. Integendeel, in de geglobaliseerde wereld van de 21^e eeuw is ze de onvermijdelijke politieke verbintenis -- de enige weg naar redding. Daarom is het discours van politieke leiders die claimen dat ze 'voor vrede' zijn terwijl ze een substantieel deel van hun BBP in militaire uitgaven steken, niet acceptabel. Je streeft geen vrede na door je toevlucht tot oorlog te nemen. Vrede komt niet later, ze is niet iets wat nog moet komen, ze kan niet uitgesteld worden. Ze staat daarentegen buiten de oorlog. Vrede is het vooruitzicht van een nieuwe politiek die in staat is om vanuit de urgentie realistisch naar het alternatief te kijken. Vrede is erkenning van de les die we geleerd zouden moeten hebben, namelijk dat niemand *alleen* wordt gered. Vooral niet in het scenario van een derde wereldoorlog met nucleaire macht op de achtergrond. We moeten niet

doorgaan met de macabere dans van de handelaren in de dood, maar overeenstemming tussen de volkeren van Europa verlangen.

We leven in een geglobaliseerde wereld waar de vernietiging van de ander eindigt met de vernietiging van onszelf. Zelfs de wreedste en nadrukkelijk aangekondigde agressie, zoals die van Rusland, zou niet met wapens gestopt moeten worden. Hier hebben we politiek als bemiddeling voor. Anders zouden we zeggen -- zoals sommigen ook lijken te doen -- dat in een bepaalde fase van de geschiedenis meer barbaarsheid nodig is om meer vooruitgang te boeken. Dat zou in de eerste plaats de *intellectuele* catastrofe zijn. Wij zijn geen lafaards, we zijn niet zwak, we zijn geen gedistantieerde vreedstichters. Wij zijn Europese burgers die doordrongen zijn van de verschrikkingen van de Europese twintigste eeuw, en daarom in staat om de hoge waarde van menselijk leven te erkennen, dat beschermd moet worden en niet vergooid kan worden in zinloze oorlogen.

We moeten ontsnappen uit de wereld van de dood die om ons heen wordt opgetrokken, en een terugkeer eisen naar een democratische politiek in de eigenlijke zin van het woord.

Vertaling Ineke van der Burg